

ANNA ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ-ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗΣ
ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

Ανάτυπο από τα
Πρακτικά του Γ' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2001

ANNA ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ-ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ
Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Κύπρος

ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗΣ
ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ*

*Στη μνήμη του R. Browning,
φίλου και προξένου του Ελληνισμού.*

1. Εισαγωγικά

Τα ερωτήματα γύρω από τη συνέχεια ανάμεσα στην αρχαία και τη νεότερη διάλεκτο μιας περιοχής είναι κοινός τόπος στην ελληνική διαλεκτολογία. Και βέβαια, αυτή η συνέχεια δεν νοείται μόνο στο λεξιλόγιο, τομέα στον οποίο η διατήρηση στοιχείων παλαιότερης εποχής έχει κατ'εξοχήν απασχολήσει την έρευνα.

Ένα από τα προβλήματα σε σχέση με την εν λόγω συνέχεια - που δεν αφορά, βεβαίως, αποκλειστικά την Κύπρο - είναι ο μίτος που συνδέει τη νεότερη διάλεκτο μιας περιοχής με την αρχαία, προελληνιστική διαλεκτική φάση ή με την Κοινή. Γίνεται πια παραδεκτό στη σύγχρονη έρευνα πως σε όλες τις ελληνόφωνες περιοχές γράφτηκε (και μιλήθηκε πιθανώς) με μεγαλύτερες ή μικρότερες τοπικές αποκλίσεις, ένα είδος Κοινής, στην οποία διασώθηκαν από την αρχαία τοπική διάλεκτο, κατά περίπτωση, λιγότερα ή περισσότερα στοιχεία: επομένως, το πρόβλημα που τίθεται στο πλαίσιο αυτού του προβληματισμού είναι κυρίως η χρονολόγηση των θεωρουμένων ως «παλαιών» στοιχείων της νεότερης διαλέκτου, αν δηλαδή προέρχονται από την αρχαία διάλεκτο ή από την Κοινή/Κοινά ή είναι ακόμα μεταγενέστερα.

Όπως προαναφέρθηκε, η έρευνα για τυχόν διατήρηση σε μια νεοελληνική

* Για τις μεταγραφές χρησιμοποιούνται τα σύμβολα του Διεθνούς Φωνητικού Αλφαβήτου.

Για τις μεσαιωνικές πηγές χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες συντομογραφίες:

Ασ. = Άσσιζες

Μαχ. = Μαχαιράς

Βουστρ. = Βουστρώνιος

Τα μεσαιωνικά παραδείγματα αντλούνται από τις εξής εκδόσεις:

- R. M. DAWKINS, *Recital concerning the Sweet Land of Cyprus entitled 'Chronicle'*, Oxford 1932.

- Κ. ΣΑΘΑ, *Γεωργίου Βουστρωνίου «Χρονικόν Κύπρου»*, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη αρ. 2, Παρίσι 1873.

- Κ. ΣΑΘΑ, *Άσσιζαι τοῦ Βασιλείου τῶν Τερροσολύμων καί τῆς Κύπρου*, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη αρ. 6, Παρίσι 1877.

διάλεκτο στοιχείων από παλαιότερές της φάσεις δεν είναι καινούργια: στην ελληνική βιβλιογραφία μάλιστα απετέλεσε το προσφιλέστερο πεδίο ενασχόλησης ερασιτεχνών και μη, κυρίως στο λεξιλόγιο, κάποτε με ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Ο τομέας που αξίζει επιπροσθέτως να διερευνηθεί είναι τα «λάθη» στις αρχαίες επιγραφές, τα οποία, εφόσον ομαδοποιούνται, συνήθως οφείλονται σε μια φωνολογική αλλαγή που επιβιώνει με τη σειρά της σε μεταγενέστερες φάσεις μιας διαλέκτου. Η παρακολούθηση αυτών των φαινομένων είναι σημαντική, λόγω του γεγονότος ότι ορισμένες από τις τάσεις αυτές στις αρχαίες διαλέκτους προαναγγέλλουν (και επομένως ενισχύουν) αντίστοιχες τάσεις της Κοινής, που επικρατεί σε όλον ανεξαιρέτως τον ελληνόφωνο χώρο, εκτοπίζοντας σταδιακά τις τοπικές διαλέκτους, σε διαφορετικό βαθμό, ταχύτητα και τομέα ανά περιοχή. Καθήκον του γλωσσολόγου αποτελεί, επομένως, ο εντοπισμός των αποκλίσεων, οι οποίες ως «λάθη» (γραμματικά ή ορθογραφικά ως επί το πλείστον) χαρακτηρίζουν τα κείμενα μιας συγκεκριμένης διαλεκτικής περιοχής, η ερμηνεία τους βάσει των ιστορικών και των κοινωνικών τους συμφραζομένων και η έρευνα για τυχόν επιβιώσή τους σε νεότερες φάσεις της διαλέκτου.

Για παράδειγμα είναι άραγε σύμπτωση ή μπορεί να ερμηνευθεί ως τάση, με την προαναφερθείσα έννοια, η οίγηση τριβομένων συμφώνων¹, σε αρχική, τελική ή μεσοφωνηεντική θέση (σπανίως και προ συμφώνου), στο εσωτερικό λέξεων ή συνταγμάτων²; Το φαινόμενο απαντά ήδη από την αρχαία φάση της κυπριακής διαλέκτου και απαντά σχεδόν ως τις μέρες μας σε ορισμένα κυπριακά ιδιώματα³: π.χ. *ποεχόμενον* (=ποσεχόμενον, Ιδάλιον, 478-470 π.Χ., ICS 217A_{19,21}), *κδ ἄ(ν)τὶ τᾷ ὑχέρῳ* (κδς ἀντὶ τᾷς ὑχέρων, ὁ.π. Α5), *κατέθηαν*⁴ (=κατέθεσαν, ὁ.π. Α27): *ἐπίσταῖς*, *φρονέω* (=ἐπίστασις, φρονέωσι, Γόλγοι, Δ' αἰ. π.Χ., ICS 264): *πρβλ.* και την κυπριακή γλώσσα που παραδίδεται από τον Ησυχίο ἴγα: *σιῶπα* (=σίγα, προστακτική)⁵ και τα σύγχρονα (να) *πκιάει* (=πιάσει), *επότια* (=επότησια), *οἶ* (=όχι), *σίερον* (=σίδερον), *όντιν* (=δόντιν), *καράιν* (=καράβιν), *εφάαμεν* (=εφάγαμεν) κλπ. όπου κατά περίπτωση κάθε είδους τριβόμενο, ηχηρό ή άηχο, σε μεσοφωνηεντική θέση (και αρχική) σιγείται.

Αντιθέτως, άλλα χαρακτηριστικά της αρχαίας κυπριακής που μας απασχολεί δεν ελεβίωσαν στον γραπτό, πιθανόν και στον προφορικό λόγο: λ.χ. η σύνταξη

1. Στην αρχαία κυπριακή του s κυρίως, διότι σε μια ψιλωτική διάλεκτο ως την ελληνιστική περίοδο το s αποτελεί θεωρητικά το τριβόμενο με τη μεγαλύτερη συχνότητα. Οι δύο συνοδίτες j και w παρουσιάζουν επίσης σημεία εξασθένησης.

2. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ 1973, 1 § 2.

3. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ 1973, 5† § III (Μεσαορία), 59 § III (Κοκκινοχώρια) κλπ. Σε ορισμένα κυπριακά ιδιώματα παρατηρείται, αντίθετα, διατήρηση, τροπή ή ασθενής άρθρωση των τριβομένων. Εννοείται ότι οι παρατηρήσεις αυτές, λόγω της τουρκικής εισβολής, της προϊούσας αστικοποίησης και της επίδρασης της Νεοελληνικής κυρίως μέσω της Εκπαίδευσης, έχουν για ορισμένες περιοχές ιστορική, κατά το μάλλον ή ήττον, αξία.

4. Ο τύπος προϋποθέτει: α) οίγηση του s σε μεσοφωνηεντική θέση, β) στένωση του e σε i προ φωνήεντος και γ) συνοδίτη σε j μεσοφωνηεντική θέση μετά από i.

5. Για τις γλώσσες του Ησυχίου χρησιμοποιήθηκε η έκδοση του K. LATTE, *Hauniæ* 1953-1966.

προθέσεων ξξ, άπύ (=άπό), έπί, με δοτική αντί γενικής για την έκφραση της αφετηρίας, της απομάκρυνσης (λειτουργία αφαιρετικής πτώσης). Για την αρχαιότητα άλλων δεν μπορούμε να αποφανθούμε, στην Κύπρο κυρίως λόγω των συμβάσεων της συλλαβογραφικής γραφής, με την οποία για μια περίπου χιλιετία αποδόθηκε η αρχαία κυπριακή διάλεκτος.

Στην παρούσα μελέτη επισημαίνονται φωνολογικά και μορφολογικά στοιχεία της νεότερης κυπριακής διαλέκτου, οι αρχές των οποίων μπορούν, κατά τη γνώμη μου, να ανιχνευθούν στην αρχαία κυπριακή. Η σχέση αυτή θα πρέπει να νοηθεί, νομίζω, ως τάση, η οποία εκδηλώνεται, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, προ της ελληνιστικής εποχής και εντοπίζεται σποραδικά, «χρωματίζοντας» τα τοπικά κείμενα στην αρχαία κυπριακή διάλεκτο, στην Κοινή και αργότερα στη μεσαιωνική κυπριακή.

2. Έρρινα.

Τα φαινόμενα για τα οποία θα γίνει λόγος εδώ σχετίζονται με τη διατήρηση, την αποβολή ή την ανάπτυξη ερρίνου και τις επιπτώσεις που είχε ενδεχομένως αυτή η ανάπτυξη στο σχηματισμό νέων κλιτικών παραδειγμάτων στη μορφολογία.

Έρρινα «μη ετυμολογούμενα» (με την έννοια άγνωστα στη γραμματική της αττικής διαλέκτου) εμφανίζονται σποραδικά στις κυπριακές επιγραφές ήδη της προελληνιστικής περιόδου, σε θέσεις ανάλογες με τις σημερινές και με επιπτώσεις κυρίως στη μορφολογία.

Όπως είναι γνωστό, στο κυπριακό συλλαβάριο κανονικά⁶ δεν δηλώνονται⁷ τα έρρινα προ συμφώνου ή συμφώνων στο εσωτερικό λέξεως ή συντάμματος⁸.

Στη μεσαιωνική κυπριακή, όπως και στη σύγχρονη, το τελικό -ν (των ρημάτων συνήθως, στη σύγχρονη και τελικό -ν της γενικής πληθυντικού) αποβάλλεται (και επομένως δεν δηλώνεται στη γραφή) προ διαρκούς συμφώνου, ενίοτε και προ κλειστού, ή προ δύο συμφώνων: από τότες άρκέψα νά (=άρκέψαν, Μαχ.), ότι δέν θέλου σε περιβαρύνει (=θέλουν, Μαχ.), τόν σκοτώσου (=σκοτώσουν, Βουστρ.), έλαβώθησα (=έλαβώθησαν, Βουστρ.) κλπ.

6. Από τις ελάχιστες εξαιρέσεις (4), δύο εντοπίζονται σε επιγραφές του Καφιζίου, περιοχή από την οποία προέρχονται μερικά από τα υστερότερα κείμενα σε κυπριακό συλλαβάριο: είναι προφανές ότι το συλλαβικό σύστημα γραφής έχει επηρεάσει και σε αυτό το σημείο από το αλφαβητικό.

7. Αυτό δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι δεν προφέρονταν κι όλα.

8. Για τις συμβάσεις στη δήλωση των συμφώνων στο κυπριακό συλλαβάριο βλ. ICS 69 § 3, 74 § 40: όταν τα σύμφωνα αποτελούν το δεύτερο μέλος συμπλέγματος συμφώνων, (ταυτοσυλλαβικών ή ετεροσυλλαβικών) δηλώνονται. Φυσικά, απομένει να καθορισθεί ποια θεωρούνται ανά εποχές ή/και σύμφωνα με την κυπριακή διάλεκτο ταυτοσυλλαβικά ή ετεροσυλλαβικά σύμφωνα με αυτό το πρίσμα θα έπρεπε ίσως να διαβασθούν οι παρατηρήσεις του συγγραφέα (O. MASSON) ICS 76 § 42.1 και 77/4 § 43.2 για «liberté dans la coupe syllabique».

3. Επιπτώσεις της ανάπτυξης ερρίνων στη μορφολογία⁹

3.1. Ουδέτερα σε -μαν. Τα ουδέτερα σε -μαν τύπου όνομαν, θέλημαν, θάμαν, αποτελούν μια κατηγορία συμπαγή στη νεότερη κυπριακή διάλεκτο. Τα πρώτα δείγματα αυτού του σχηματισμού, αναλογικού προς τα θεματικά ουδέτερα, εμφανίζονται ήδη¹⁰ σε διαλεκτικές επιγραφές: (...) τόδε σάμαν. Σελαμίνιος (μάλλον του Ε' αι. π.Χ., *ICS* 338)¹¹, μνᾶμαν τόδε (Σαλαμιού, τέλη του Δ' αι. π.Χ., *ICS* [AN] 92). Σύμφωνα δηλαδή με τα υπάρχοντα επιγραφικά στοιχεία, από τον Ε' αι. π.Χ. τουλάχιστον, κατ' επίδραση των δευτεροκλίτων ουδετέρων αναπτύσσεται σποραδικά στην κατάληξη των τριτοκλίτων ουδετέρων σε -α ένα έρρινο. Η ανάπτυξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα τον σταδιακό σχηματισμό μιας νέας κατηγορίας ουδετέρων, σε -αν, η οποία, μαζί με την παλαιά σε -ον και τη νεότερη σε -ιν (<-ιον)¹² αποτελεί ένα από τα παραγωγικά παραδείγματα στο σύστημα των ουδετέρων της μεσαιωνικής και της νεότερης κυπριακής. Τα μεσαιωνικά παραδείγματα αυτού του τύπου είναι πολυάριθμα σε όλες τις πηγές της εποχής: το γέννημαν, τό ἔ(ν)κλημαν, τό στέμμα, τό χάρτωμαν, τό κάλεσμαν, τό κάμωμαν κλπ. Δηλαδή η τάση για ανάπτυξη ερρίνου στα ουδέτερα σε -α κατ' αναλογία προς τα θεματικά είχαν ως αποτέλεσμα την εκ βάθρων αναδιάρθρωση των κλιτικών παραδειγμάτων των ουδετέρων και τη δημιουργία ενός συμμετρικού συστήματος τριών τύπων ισοσυλλάβων ή ανισοσυλλάβων¹³.

3.2. Αιτιατικές ενικού σε -αν και -ην. Η δημιουργία αιτιατικών σε -αν και -ην τριτοκλίτων ουσιαστικών και επιθέτων κατ' αναλογία προς τα πρωτόκλιτα μαρτυρείται ήδη από τη διαλεκτική περίοδο. Στην πινακίδα του Ιδαλίου έχουμε τον τύπο ἱατήραν (=ιατρόν, *ICS* 2173) αντί ἱατήρα, καθώς και αιτιατική ἀτελήν του επιθέτου ἀτελής, (αρσ., ό.π. Α10), ἄ(ν)δριάν(ν)ταν στην Ταμασό (*ICS* 215.b) και πάλι στο Ιδάλιον ἄ(ν)δριᾶ(ν)νταν (*ICS* 220.b). Η αιτιατική σε -αν και -ην των τριτοκλίτων θα αποτελέσει τη βασική αιτία για τη σύγχυση αυτών των τελευταίων με τα πρωτόκλιτα. Τα παραδείγματα αυτού του τύπου είναι μερικά από τα πρωιμότερα στον ελληνόφωνο χώρο. Το φαινόμενο σταδιακά μέσω της Κοινής θα γίνει πανελλήνιο¹⁴.

3.3. Προσωπική αντωνυμία. Η ανάπτυξη ερρίνου στους τύπους της προσωπικής

9. Πρβλ. τον ενδιαφέροντα και γόνιμο προβληματισμό του BRICHÉ 1995.

10. Πρβλ. EGETMEYER 1992, λ. sa-ma-ne με την παλαιότερη βιβλιογραφία, όπου ορθώς συνδέονται τα αρχαία με τα νεότερα παραδείγματα.

11. Το αναμενόμενο σᾶμα στην επιγραφή *ICS* 140, ίσως και στην *ICS* 343.

12. Π.χ. τό ἐνοῖκιν (Ασ.), μνηολόγιν (CONSTANTINIDES-BROWNING, Manuscripts, αρ. 1), βουνήν (=βουνίν, CONSTANTINIDES-BROWNING, ό.π., αρ. 7) και άλλα πολυάριθμα.

13. Η αναδιάρθρωση αφορά βεβαίως και το εσωτερικό του παραδείγματος: θέλημαν, γεν. θελήματος (ο παλαιός τύπος) και θελημάτου (νεότερος), στερεωμάτου, πραγμάτων: σκάνταλον, γεν. σκαντάλου, ριζικόν, γεν. ριζικοῦ· καστέλλιν, γεν. καστελλίου, ψωμίν, γεν. ψωμοῦ. Άλλες κατηγορίες ουδετέρων που δεν εντάσσονται σε αυτό το σχῆμα παραμένουν περιθωριακές: ὄρος, γεν. ὄρου, μῖσος, γεν. μίσου, κατ' αναλογία προς τα εις -ον.

14. Πρβλ. THREATTE 1996, 138 κεξ, 297-298.

αντωνυμίας α' και β' προσώπου στην αρχαία κυπριακή είχε επίσης επιπτώσεις στον σχηματισμό του μεσαιωνικού και του νεότερου τύπου. Ίσως λόγω τάσης για κλειστές συλλαβές, απαντά σποραδικά τύπος *εγών* (Δ' αι. π.Χ. ICS [AN] 213a)¹⁵, προδρομικός προφανώς του νεότερου διαλεκτικού *εγιών* (=εγώ, με τοπικές παραλλαγές)¹⁶.

Επίσης, ο ασθενής τύπος του α' προσώπου της προσωπικής αντωνυμίας με απαντά, για τον ίδιο λόγο, ως *μεν* σε επιγραφή από τους Γόλγους: *ka-me-pe-se-ta-sa-pe, ká meν* ἔστασαν, ICS 261¹⁷. Είναι ενδιαφέρον ότι στην ίδια επιγραφή που απαντά ο τύπος *μεν*, ο τύπος της προσωπικής αντωνυμίας είναι *ἐγώ*, όχι *ἐγών*.

Στη νεότερη κυπριακή ο τύπος του β' προσώπου ἑσοῦνι (=εσύ, με τοπικές παραλλαγές¹⁸), σχηματίστηκε πιθανότητα κατ' αναλογία προς το α' πρόσωπο¹⁹.

Αναλογική επέκταση του ερρίνου στην κατάληξη αντωνυμίας, μετά το άκλιτο -δε βρίσκουμε τύπο της δεικτικής αντωνυμίας *τά(ν)δεν* (=τάνδε)²⁰ σε επιγραφή από τους Γόλγους (ICS 276): *τά(ν) Φεικόνα τά(ν)δεν Ἀπό[λλωνι]*.

3.4. Γ' εν. μεσοπαθητικών ρημάτων σε -εν, -ην, -ον. Στην ελληνιστική εποχή γενικεύεται και στην Κύπρο το λεγόμενο ευφωνικό -ν στο γ' ενικό και στο γ' πληθυντικό της ενεργητικής φωνής ρηματικών τύπων που λήγουν σε φωνήεν, κανονικά προ φωνήεντος για να αποφευχθεί η χασμωδία, κατόπιν, κατ' αναλογία και προ συμφώνου, τύπου ἔλεγεν, λέγουσιν.

Στη μεσαιωνική και στη νεότερη κυπριακή αναλογικά προς τους παραπάνω

15. e-ko (=ἐγώ) σε άλλες περιπτώσεις, ICS 261, 299.

16. Βλ. NEWTON 1972, 63. Ο τύπος *ἐγώνι* της κυπριακής αστικής κοινής είναι προφανώς νεότερος, ψευδοδιαλεκτικός για την ακρίβεια: βλ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ 1973, 74.

17. Πρβλ. RUIJGH 1988, 136-137.

18. Στον Μαχαίρά απαντά ο τύπος *ἑσοῦ*. Για τη νεότερη κυπριακή βλ. NEWTON 1972, 63.

19. Το [u] (γραφή ΟΥ) σε πολλές λέξεις της νεότερης κυπριακής όπου στην αρχαία υπήρχε φωνήεν /u/ όπως *ἑσοῦνι*, *γρουνός* (=χρυσός), *μούγια* (=μύγα), *μούττη* (=μύτη), *γρουνταλλένος* (=κρυστάλλινος), *ξοῦρος/ξορρίζω*, *βούτουρος* (αρχ. βούτυρος, το u της παραλήγουσας του οποίου δεν είναι αποέλεσμα, νομίζω, προχωρητικής αφομοίωσης, όπως υπεστήριξε ο ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ 1973, (1 § 2) οφείλεται «επιβίωση της αρχαίας διαλεκτικής προφοράς. Όπως είναι γνωστό, στο φωνολογικό σύστημα της αρχαίας κυπριακής δεν προσθιώθηκε το /u:/ σε /y:/ και αυτό με τη σειρά του σε i (όπως έγινε στην αττική και στην ιωνική από τις αρχαίες διαλέκτους). Για τον λόγο αυτόν τα συλλαβογράμματα της σειράς i στο κυπριακό συλλαβάριο, όπως και αργότερα το Υ και το ΟΥ σε αλφαβητικά κείμενα του νησιού σε επιχώρια τοπωνύμια κυρίως, ή σε κυπριακές γλώσσες) αποδίδουν [u]. Πρβ. τη γραφή ΟΥ σε υπριακές γλώσσες του Ησυχίου, π.χ. *βροῦκος*: *ἀκρίδων εἶδος*, *Ἵωνες*, *Κύπριοι δὲ τὴν γλωρὰν ἀκρίδα ρούκαν* (...). Η γλώσσα αυτή σχετίζεται ετυμολογικά με το *βρύκω/βρύχω* (=καταβροχθίζω), βλ. HANTRAIINE, DELG, λ. βροῦκος. Το ίδιο παρατηρείται και στη γλώσσα *βρούχετος* ...*βάτραχον δὲ ὕπριοι* (<βρυχάμαι). βλ. BECHTEL, *GD* I, 401, § 2. Το φαινόμενο αυτό είναι, βέβαια, γνωστό και πό άλλες ελληνόφωνες περιοχές, οι οποίες κληροδότησαν στη Νέα Ελληνική τα ζεύγη του τύπου *ἴμμη* (τοπωνύμιο, λόγιος τύπος)/*Κουμιάτης* (το διαδεδομένο πανελληνίως εθνικό, από τοπικό τύπο *οῦμη*), *κρύσταλλο/Κρυστάλλω*, με λόγιο τύπο [i] προερχόμενο από την Κοινή και διαλεκτικό/δημοτικό τύπο [u] που σώθηκε σε λέξεις καθημερινής χρήσεως, προφανώς μέσω της προφορικής παραδόσεως.

20. Τέτοιοι αναλογικοί σχηματισμοί απαντούν σποραδικά ήδη από τα ομηρικά έπη. βλ. CHWYZER, *GrGr* I, 612.

τύπους ενεργητικής φωνής γενικεύεται αυτό το -ν και στο γ' ενικό της μέσης και παθητικής φωνής (-[i], [o], [u], με αποτέλεσμα την πλήρη σύμπτωση των τύπων του α' και γ' ενικού (ή πληθυντικού)²¹: *ἐξμαστον, ἐκοιμάτον, ἐπουλέτον, ἦτον, ἐκημήθην²², περιέστην²³, ἐστράφην* (Μαχ.), *ἐγίνην* (Μαχ., Βουστρ.), *ἐνέβην* (Βουστρ.), *ἐξέην ἢ ψυχή του* (κυπριακή παραλλαγή του έπους του Διγενή). Είναι προφανές ότι η συντακτική θέση των όρων γίνεται σαφής από τα συμφραζόμενα.

4. Συνοψίζω:

Όταν ασχολούμεθα με την αρχαία διαλεκτολογία θα έπρεπε να μη χρησιμοποιούμε ως μέτρο συγκρίσεως και λυδία λίθο τη γραμματική της αττικής διαλέκτου. Κάθε αρχαία διάλεκτος ανέπτυξε δικά της εν μέρει χαρακτηριστικά, τα οποία σε ορισμένες ήσαν προδρομικά αντιστοιχών ή ομοίων που αναπτύχθηκαν στον ελληνόφωνο χώρο κατά την ελληνιστική εποχή υπό την επίδραση της Κοινής. Αυτά τα χαρακτηριστικά χρωμάτισαν τις τοπικές Κοινές και τα ευρύτερα διαδεδομένα από αυτά επεβίωσαν ως τις νεότερες φάσεις των κατά τόπους διαλέκτων. Αν μη τι άλλο, για τον γλωσσολόγο συνήθως αποτελούν ενδιαφέρουσες ενδείξεις τάσεων και γλωσσικών επιλογών ενός κοινωνικού συνόλου και κατ' αυτό αποτελούν πολύ σημαντική ένδειξη για τη γλωσσική ιστορία και τη συνέχεια ενός τόπου, της Κύπρου στην προκειμένη περίπτωση, αν, βεβαίως, αυτό είναι το πρόβλημα που μας απασχολεί.

Μέσα από αυτή την οπτική γωνία επιχειρήθηκε να περιγραφεί η γλωσσική ιστορία ορισμένων σχηματισμών της νεότερης κυπριακής διαλέκτου. Μερικοί από τους τύπους αυτούς έχουν, καθώς φαίνεται, μακροχρόνια ιστορία.

Υπό την έννοια αυτή, υπάρχει βεβαίως στην τοπική διάλεκτο συνέχεια σε ορισμένες γλωσσικές τάσεις, από την αρχαία διαλεκτική φάση ως τη νεότερη. Υπάρχει μια συνέχεια, μεταξύ άλλων και στη δυναμική ανάπτυξη αυτής της διαλέκτου, με τις ιδιομορφίες και τους δικούς της ρυθμούς εξέλιξης, όπως άλλωστε είναι ολότελα φυσικό σε μια διάλεκτο. Κι αυτές οι διαλεκτικές ιδιαιτερότητες σε καμία περίπτωση, ούτε στην αρχαιότητα, ούτε στις μέρες μας, δεν αποκόπτουν την κυπριακή από το σύνολο που χαρακτηρίζουμε ως ελληνόφωνο κόσμο.

21. Πρβλ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ 1973, 74 § XVII, 82-83 § 57· ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ 1994, 28.

22. Χειρόγραφο, 1062/1063 μ.Χ., CONSTANTINIDES-BROWNING, Manuscripts, αρ. 1.

23. Χειρόγραφο, CONSTANTINIDES-BROWNING, Manuscripts, αρ. 2.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ 1973: Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗ, «Σημειολογικά τῶν γλωσσικῶν ιδιωμάτων τῆς Κύπρου», *Πρακτικά τοῦ πρώτου Διεθνοῦς Κυπριολογικοῦ Συνεδρίου* (Λευκωσία 14-19.4.1969) [1973], τόμ. Γ, μέρος Β', σελ. 1-4.
- ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ 1973: Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, «Ἡ κυπριακὴ διάλεκτος καὶ τὸ ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», *Πρακτικά τοῦ πρώτου Διεθνοῦς Κυπριολογικοῦ Συνεδρίου* (Λευκωσία 14-19.4.1969) [1973], τόμ. Γ, μέρος Β', σελ. 23-102.
- ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ 1994: Ν. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΥ, *Διάλεκτοι καὶ ιδιώματα τῆς Νέας Ἑλληνικῆς*, Ἀθήνα.
- BECHTEL, GD I: Fr. BECHTEL, *Die griechischen Dialekte, I. B., Der lesbische, thessalische, böotische, arkadische und kyprische Dialekt*, Berlin 1921.
- BRIKHE 1995: Cl. Brikhe, «Continuité hellénique: le cas des nasales chypriotes», *La langue - la littérature - l'histoire et la civilisation chypriotes. XIIIe Colloque international des néo-hellénistes des universités francophones*, Université de Nancy II, σελ. 36-53.
- CONSTANTINIDES-BROWNING, *Manuscripts*: C.N.CONSTANTINIDES- R. BROWNING, *Dated Manuscripts from Cyprus to the Year 1570*, Nicosia 1993.
- CHANTRAINE, DELG: P. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecue*, Paris 1968-1980.
- EGETMEYER 1992: EGETMEYER M., *Wörterbuch zu den Inschriften im kyprischen Syllabar* [Kadmos Suppl. III], Berlin-New York.
- ICS, ICS (AN): O. MASSON, *Les inscriptions chypriotes syllabiques. Recueil critique et commenté*, Paris 1961. *Addenda nova. Réimpression augmentée*, Paris 1983, σελ. 407-424.
- NEWTON 1972: Br. NEWTON, *Cypriot Greek. Its Phonology and Inflections*, The Hague - Paris.
- RUIJGH 1988: C. J. RUIJGH, «Sur le vocalisme du dialecte chypriote au premier millénaire av. J.-C.», *The History of the Greek Language in Cyprus. Proceedings of an International Symposium [...]*, Larnaca, Cyprus, 8-13 September 1986 (J. Karageorghis & O. Masson εκδ.), Nicosia 1988, 131-151.
- SCHWYZER, GrGr: E. SCHWYZER, *Griechische Grammatik, τ. I. Allgemeiner Teil, Lautlehre, Wortbildung, Flexion*, München 1939.
- THREATTE 1996: I. THREATTE, *The Grammar of Attic Inscriptions, II. Morphology*, Berlin-New York.